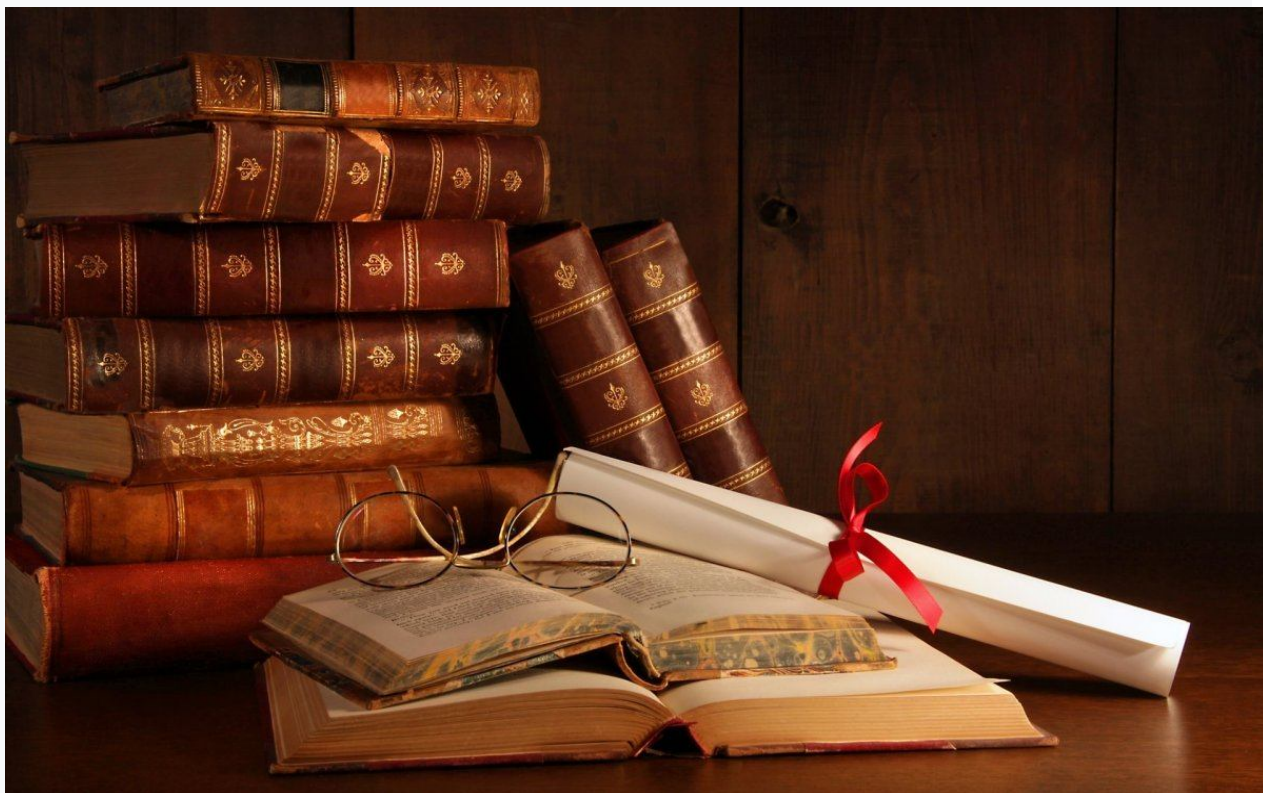

**O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi
Bobur nomidagi Andijon viloyati axborot-kutubxona markazi
Ilmiy uslubiyat bo'limi**

Kutubxona fondlarini qayta baholash texnologiyasi

Metodik qo`llanma

Andijon- 2024

UDK: 021(072)

BBK: 78.3

Kutubxona fondlarini qayta baholash texnologiyasi [Matn] : metodik qoʻllanma / tuzuvchi: IMX rahbari D.Karimova. – Andijon, 2024.– 10 b.

Ushbu metodik qoʻllanma axborot-kutubxona muassasalari mutaxassislari va kutubxonachilarga moʻljallangan boʻlib, ish faoliyatida foydalanish uchun ishlab chiqilgan. Unda kutubxona fondini hisobga olish, adabiyotlarni qayta baholash boʻyicha tavsiyalar berilgan.

SO'Z BOSHI

Kutubxona fondlari nafaqat kutubxona hisobi, balki buxgalteriya hisobining ham ob'yekti hisoblanadi. Ular hujjat turidan qat'iy nazar, (kutubxonaga olinganda yakka tartibda hisobga olish (inventar) kitobida hisobga olinadigan qo'lyozmalar, bosma nashrlar, audio va video hujjatlar) asosiy vositalar tarkibiga, shuningdek hisob-fakturalar, cheklar, aktlar va boshqalar asosida buxgalteriya hisobiga kiradi.

Inflyatsiya jarayonlari davlatning barcha ko'char va ko'chmas mulklari va asosiy fondlari, davlatning eng qimmatli qismi, shu jumladan kutubxona fondlari qiymatini doimiy ravishda o'zgartirish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Ana shunday vaziyatlarda davlat mulki hisoblangan har bir inventar, jumladan, kutubxona sohasida kitob fondlari ham qayta baholash indeksleri asosida qayta baholanib, umumiy qiymatini me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida rasmiylashtirilib qo'yilishi zarur.

Qayta baholash - bu asosiy vositalar qiymatining o'zgarishi bo'lib, u har qanday kutubxona resurslarining dastlabki qiymatini kutubxona ob'yektining zamonaviy narxini aks ettiruvchi narxlarga moslashtirish imkonini beradi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, noishlab chiqarish tarmog'idagi asosiy fondlarning alohida qismi bo'lgan kutubxona fondlari qiymatni qayta baholash qonunchilik hujjatlariga hamda O'zbekiston hukumatining qaror va farmoyishlariga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi tomonidan har yili ommaviy axborot vositalarida rasman e'lon qilinadigan qiymatni o'zgartirish indeksleri qo'llanilgan holda amalga oshiriladi.

O'zbekistonda kutubxona fondini qayta baholash bo'yicha asosiy hujjatlar quyidagilardir:

- O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 30-sentyabrdagi "Axborot-kutubxona muassasalarida axborot-kutubxona resurslarini hisobga olish, fondlarni saqlash va hisobdan chiqarish sohasidagi ayrim normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi 552-son qarori;
- Axborot-kutubxona resurslarini axborot-kutubxona muassasalarining fondlari hisobidan chiqarish tartibi to'g'risida" gi Nizomi;
- Davlat statistika qo'mitasi tomonidan "1-yanvar holati bo'yicha asosiy fondlarni qayta baholashni o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizomi.

Shuni ta'kidlash kerakki, kutubxona fondlarining kitob qiymatini qayta baholash buxgalteriya hisobi funksiyasi bo'lib, buxgalter tomonidan amalga oshiriladi va tegishli hujjatlar (dalolatnoma) asosida kutubxona me'yoriy-huquqiy hujjatlariga (jamlama hisobga olish daftari) kiritib qo'yiladi.

Shu bilan birga, kutubxona xodimlari nafaqat kutubxona fondini tashkil etish va saqlash va miqdoriy yozuvlarni yuritish, balki umumiy yozuvlarni ham yuritish uchun mas'uldirlar. O'quvchilar kitoblarini yo'qotganda, kutubxonachilar yo'qolgan yoki shikastlangan kitobning narxini o'quvchidan undiradilar va yo'q qilish to'g'risidagi dalolatnomani tuzadilar. Shu sababli har bir kutubxonachi kitoblarni qayta baholash tartibini bilishlari kerak. Qoida tariqasida, bunday tartib kutubxonachilar va hisobchilarning birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan amalga oshiriladi.

Ushbu qo'llanmaning maqsadi kutubxona kitob resurslarini qayta baholashning asosiy ma'lumotlari va usullarini taqdim etishdan iborat.

BALANS QIYMATINI QAYTA BAHOLASH NIMADAN BOSHLANADI?

Ana endi biz siz bilan qayta baholashning ilk bosqichlariga to'xtalib o'tamiz.

Kutubxona fondining kitob qiymatini qayta baholash kutubxona direktorining qayta baholashni o'tkazish to'g'risida buyrug'i chiqarilgandan keyingina amalga oshiriladi. Buyruqda:

- fondni qayta baholash qaysi huquqiy hujjat asosida amalga oshirilishi;
- qayta baholash muddati;
- qayta baholashda ishtirok etuvchi komissiya tarkibi ko'rsatiladi (ularni bu bo'yicha majburiy o'qitish maqsadga muvofiqdir).

Bundan tashqari, kutubxona direktorining buyrug'i bilan fondni qayta baholash uchun tayinlangan komissiyaga qayta baholash munosabati bilan buxgalteriya hisobi va kutubxona hujjatlariga (jamlama hisobga olish kitobiga) o'zgartirishlar kiritish bo'yicha ko'rsatmalar beriladi.

QAYTA BAHOLASH KOMISSIYASI NIMALARGA YO'NALTIRILISHI KERAK?

Kutubxona fondining kitob qiymatini qayta baholashda ishtirok etuvchi komissiya quyidagilarni hisobga olishi kerak:

1. Kutubxona fondini qayta baholash bo'yicha dastlabki ma'lumotlar qayta baholash o'tkazilgan sanadagi buxgalteriya hujjatlarida qayd etilgan balans qiymati va Davlat statistika qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan qayta baholash ko'effisientlari hisoblanadi.
2. Kutubxonaning yig'ma hisob kitobida aks ettirilgan kutubxona fondining qiymati yangi qayta baholashdan oldin buxgalteriya hisobi ma'lumotlariga mos kelishi kerak. Bunga kutubxona va buxgalteriya hujjatlarini tizimli ravishda (yillik, yarim yillik, choraklik) muvofiqlashtirish orqali erishiladi. Buning uchun Axborot-kutubxona fondlarini jamlash xizmati rahbari mas'uldir.
3. Kutubxona fondlari kutubxonaga kitoblar va boshqa ma'lumotlar manbalari kelib tushgan (sotib olingan) yil bo'yicha qayta baholanadi, bu esa individual buxgalteriya shakllari (inventar kitobi va boshqalar), kutubxona jamg'armasining yakuniy hisobi kitobi va buxgalteriya hisobi yozuvlari asosida amalga oshiriladi. Shunday qilib, kutubxona fondlari qiymatini hisoblashda dastlabki ma'lumotlar kitobning nashr etilgan yili (yoki boshqa ma'lumot manbai) emas, balki ushbu nashrning buxgalteriya hujjatlarida qayd etilgan sanasi hisoblanadi.
4. Kutubxona fondlarini qayta baholash faqat qayta baholash ko'effisientlari bo'yicha amalga oshiriladi. Biroq har bir yil uchun kutubxona fondining

qiymatini hisoblashda hisobdan chiqarilgan nashrlar qiymatini olib tashlash kerak.

5. Kutubxona fondlarini qayta baholash ularni qayta inventarizatsiya qilish bilan birga amalga oshirilmaydi.

Yangi narxlar mavjud inventar daftarlarida, ya'ni buxgalteriya mahsulotlarini shaxsiy hisob kitobida qayd etilmaydi. Shuningdek, o'zgartirilgan narxlarni to'g'ridan-to'g'ri fondga saqlanadigan yoki qayta ishlanayotgan kitoblarga qo'ymaslik kerak.

Faqat istalgan vaqtda olingan (sotib olingan, sovg'a sifatida olingan va hokazo) yoki hisobdan chiqarilgan hujjatlar qayta baholanadi. Natijalar bo'yicha komissiya dalolatnomasi tuziladi, bu buxgalteriya ma'lumotlariga va jamlama hisobga olish kitobining III-bo'limidagi "Kutubxona jamg'armasi harakati"ga kiritish uchun asos bo'ladi.

QAYTA BAHOLASH NEGA KERAK?

Kutubxona fondlarini qayta baholash natijalari kutubxonalarning amaliy faoliyatida doimiy foydalaniladi. Kitoblar fondini ma'lum bir sanada qayta baholash natijalariga ko'ra kitoblar narxining o'zgarishi quyidagilarga ta'sir qiladi:

- Fondning umumiy qiymatini aniqlash;
- Kutubxona xizmatlari narxini belgilash;
- Kutubxonaga yetkazilgan zararni va yo'qolgan nashrlarni tiklash harajatlarini aniqlash;
- Kutubxona byudjetini shakllantirish;
- Kutubxona fondlarini hisobga olish va kutubxona yozuvlaridagi xatolarni tuzatish;

AMALIY QAYTA BAHOLASH QUYIDAGI SHAKLDA ISHLAB CHIQRILADI.

Qayta baholash texnologiyasi juda oddiy. Birinchidan, balans qiymati fond qiymatini konvertatsiya koeffitsientiga ko'paytirish yo'li bilan qayta hisoblab chiqiladi. Keyin, utilizatsiya ro'yxatlari asosida eskirgan adabiyotlarni almashtirish qiymati qayta hisoblab chiqiladi.

Masalan, kutubxona fondini oxirgi qayta baholashda Davlat statistika qo'mitasining Nizomi asosida jamlama hisobga olish kitobida ko'rsatilgan kutubxona resurslari qiymati va buxgalteriya hisobida 01.01.2022 yil holatiga 360,0 so'm edi. 01.01.2023 yil holatiga qayta baholash koeffitsienti 1,006 ni tashkil etdi. Shunday qilib, yil oxiridagi haqiqiy summa jamlama hisobga olish kitobining III-qismiga shu tarzda kiritilgan:

Qayta	Qayta	Kamaytirish omili	Qayta baholashdan
-------	-------	-------------------	-------------------

baholashdan avval	baholash koeffisienti	Hisobdan chiqarilgan kitoblar miqdori	so'ng (360,0 x 1,006 = 362,16)
360,0 so'm	1,006	-	362,16 so'm

Ushbu misolda biz shartli ravishda 2022 yilda kitoblar hisobdan chiqarilmagan deb taxmin qilamiz.

Ortiqcha baholangan fondning umumiy qiymati 362,16 (uch yuz oltmish ikki ming o'r olti) so'm bo'ladi.

UMUMIY BALANSDA BO'LGAN MABLAG'LARNI QAYTA BAHOLASH.

U yoki bu sabablarga ko'ra eskirgan va kutubxona balansida qayd etilgan hujjatlar guruhli yoki individual (yakka tartibda) qayta baholanadi.

Kutubxona fondidan hujjatlarni guruhli qayta baholash ular biron-bir sababga ko'ra (eskirganligi, asosiy bo'lmaganligi, o'tkazilganligi, yo'qolganligi, shikastlanganligi va boshqalar) fondan chiqarib yuborilgan taqdirda qo'llaniladi. Uning natijalari har bir chiqarib tashlangan nashr bo'yicha chiqarib tashlash to'g'risidagi dalolatnomaga ilova qilingan ro'yxatning alohida ustunida yoki jami bitta koeffisientga ega bo'lgan nashrlar guruhlari bo'yicha qayd etiladi.

Hujjatlarni individual qayta baholash, qoida tariqasida, o'quvchilardan yo'qolgan yoki shikastlangan nashrning narxini undirishda qo'llaniladi. Bunday holda, narxlarning o'zgarishi to'g'risidagi ma'lumotlar birinchi navbatda "Yo'qotilganlarni almashtirish uchun olingan nashrlarni hisobga olish daftari"ga kiritiladi, so'ngra avvalgisiga o'xshab, yo'qolgan nashrlarni chiqarib tashlash ro'yxatida aks ettiriladi. Shuni yodda tutish kerakki, hujjatlarni individual qayta baholashda kutubxona yo'qolgan nashrning haqiqiy bozor qiymatiga qarab qo'shimcha oshirish koeffisientlarini belgilashga haqlidir (agar bu "Kutubxonadan foydalanish qoidalari"da nazarda tutilgan bo'lsa!).

Kutubxona fondidan chiqarilgan hujjatlarni qayta baholashda quyidagilar hisobga olinishi kerak:

1. Hisobdan chiqarilgan nashrlar qabul qilish muddatlari bo'yicha guruhlanishi lozim, chunki qayta baholashning shu koeffisienti chiqarib tashlangan hujjatlar guruhiga nisbatan ham qo'llaniladi.
2. Har bir kitobga nisbatan chiqarish dalolatnomalari ro'yxatlarida kutubxonaning buxgalteriya hisobi hujjatlarida (inventar kitobi yoki boshqa shaxsiy hisob hujjatida) qayd etilgan kitobning asl bahosi (sotib olish bahosi) ko'rsatiladi. 1961 yilgacha nashr etilgan kitoblarda ko'rsatilgan narxlar 1961 yil nominaliga (qiymatiga) muvofiq dalolatnomada ko'rsatiladi, ya'ni 10 barobarga kamayadi.

3. Xulosa koeffisientlari, qoida tariqasida, birinchi Hukumat hujjatida ko'rsatilgan yilning qiymatini hisobga olgan holda beriladi.

Hujjatlarni yakka tartibda qayta baholashda hujjatni qayta tiklash qiymati bir tiyinning kichik qismlari bo'lishi mumkin. Bunday hollarda, bir tiyinning hosil bo'lgan kasr qismlari eng yaqin tiyingacha yaxlitlanishi kerak. Agar bir tiyinning kasr qismi yarim tiyindan kam bo'lsa, u tashlanadi.

4. Kutubxonaga yo'qolganlari o'rniga kelib tushgan kitoblar va boshqa nashrlar baholangan hollarda ularning qiymati kutubxona uchun tasdiqlangan yig'ma qayta baholash koeffisientlarini hisobga olgan holda yoki yo'qolgan nashrlarning qiymatidan kelib chiqqan holda bozor narxlarida aniqlanadi. Bunday holda, yo'qolgan hujjatni qayta tiklash uchun foydalanuvchidan olingan mazmuni jihatidan bir xil hujjatni qayta tiklash qiymati yo'qolgan hujjatni qayta tiklash qiymatidan past bo'lmasligi kerak.

Nashrning bozor qiymatini aniqlashga bir qator mezonlar ta'sir qiladi, jumladan:

- nashrning badiiy-matbaa ijrosi sinfi, nashrning oshirilgan sifati, ayniqsa badiiy nashrlar (sovg'a, yubiley, suvenir va boshqalar);
- illyustrativlik darajasi va bezak elementlarining soni (katta kitob grafikasi ustalari tomonidan yaratilgan ko'p sonli illyustrasiyalar bilan nashr etilgan adabiyotlar, turli mukofotlar, diplomlar bilan taqdirlangan nashrlar yuqori baholanadi);
- nashr formati (miniatyura nashrlari, katta formatli nashrlar);
- kitob muqovalash ishlarining dizayni va xususiyatlari (rangli bo'rtma muqovada, folga va boshqalarda; qirralari zarhalli laklangan muqovada);
- bosma qog'oz sifati (qoplangan, kitob-jurnal, gazeta). Qoplangan qog'ozda chop etilgan hujjat kitob-jurnal va ayniqsa gazeta qog'ozida chop etilgan nashrdan yuqori baholanadi;
- mo'ljallangan maqsadga muvofiq nashr turi. Eng yuqori talabga ega bo'lgan ilmiy nashrlar, nodir va qimmatli nashrlarga oid hujjatlar eng yuqori baholanadi; Ilmiy-ommabop va ma'lumotnoma nashrlari, boshqa barcha xususiyatlar teng bo'lgan holda, ommaviy va sanoat nashrlaridan yuqori baholanadi; Tasvirli qo'llanmalar, illyustrasiyasiz qo'llanmalarga qaraganda yuqori baholanadi;
- bozor mulohazalari, jumladan, nashriyot va kitob savdosi bilan bog'liq xatarlar, ayrim noiqtsodiy va iqtisodiy omillar hamda raqobatchining ta'siri. Bu xususiyat nashrning narxini nashriyotning o'zi belgilashda muhim o'rin tutadi (nashrda ko'rsatilmagan bo'lsa ham) va u kutubxonachilar tomonidan ham hisobga olinishi kerak.

ESLATMA:

* Kitob fondlarini qayta baholash O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qaror va farmoyishlari asosida amalga oshiriladi. Hukumat tomonidan ishlab chiqilgan

qayta baholash tartibiga asosan bir qancha davlat organlarining buyrug'i chiqariladi, so'ngra ular bo'ysunuvchi moliya boshqarmalariga, axborot-kutubxona muassasalariga yuboriladi.

* Kutubxona fondini qayta baholashning dastlabki ma'lumotlari qayta baholash o'tkazilgan sanadagi buxgalteriya hujjatlarida qayd etilgan balans qiymati, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan qayta baholash koeffisientlari hisoblanadi.

* Qayta baholash koeffisienti - axborot-kutubxona resurslari qiymatlarini qayta baholashda qo'llaniladigan O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan raqamli ko'paytirgich.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Metodik qo'llanmalarni tuzish texnologiyasi [Matn] : axborot-kutubxona muassasalari mutaxassislari uchun metodik qo'llanma / tuzuvchi: S.Kamilova ; muharrirlar K.Kamilova, D.Rasuleva. – Toshkent : Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2022.- 48 b.
2. Как рассчитать коэффициенты перевода библиотечных фондов в 2022 году [elektron resurs] // Kirish tartibi : <https://www.cultmanager.ru/article/7376-kak-rasschitat-koeffitsienty-perevoda-bibliotechnyh-fondov-21-m05-03>
3. [переоценка библиотечного фонда 2007.pdf](#) [elektron resurs] // Кириш тартиби : <https://biblioteka-imc.ucoz.ru/Normativka/uchet2.pdf>